

R

Barn, barndom og kultur

Fra tvetydig posisjonering til dynamisk teoretisering

Vebjørng Tingstad

Sammendrag

Med utgangspunkt i spørsmålet om hvordan vi kan definere barnekulturforskningen som et interdisiplinært vitenskapelig emne, drøfter denne artikkelen *tvetydigheten* som har preget og fortsatt har et visst fotfeste som et ontologisk og epistemologisk kjennetegn i flere av de fagområdene og disiplinene som har stått nært barnekulturforskningen eller ansett seg som en del av den. Ved hjelp av akademiske tekster fra ulike disipliner, de fleste fra samfunnsvitenskapelige fag, argumenterer artikkelen for en mer *dynamisk teoretisering* av barn og barndom, der en utfordrer polariserte forestillinger om barnet som kompetent eller inkompetent, barndom som et snevert pedagogisk-psykologisk prosjekt, og ideen om å se barns verden som atskilt fra og uavhengig av voksnes. Artikkelen konkluderer med en oppfordring til oss som mener oss hørende hjemme i den interdisiplinære barnekulturforskningen om å se kritisk på tvetydigheter i vår måte å teoretisere barndom på.

Abstract

With reference to questions of whether and how we can define child culture research as an interdisciplinary scientific field, this article discusses the ambiguity that has had and still has a certain position as *the* ontological and epistemological hallmark within many of the disciplines that have been close to child culture research over the years. By using academic texts from a variety of disciplines, mostly social sciences, the article argues for a more dynamic theorizing of children and childhood, in which one challenges the polarized ideas of the competent vs incompetent child, childhood as a limiting educational-psychological project, and the idea of seeing children's world as separate and independent of the adult world. The article concludes by encouraging us who define ourselves as belonging to the interdisciplinary child culture research to look critically at the ambiguities in the ways in which we theorize childhood.

Endrede kulturprodukter – endrede barndommer?

En ung mor fortalte nylig om sin fem år gamle datter som ble spurt om hva hun skulle bli når hun ble stor. Jenta svarte umiddelbart: "Det e det samme ka æ bli, bare æ får applaus." Mora uttrykte litt blandede følelser overfor dette svaret, selv

om hun etter hvert hadde landet på en konklusjon om at datteren hadde fått selv tillit nok til å forvente suksess i sitt fremtidige yrkesliv. Samtidig problematiserte mora det hun mente var et nåtidens mediefenomen som består i en ensidig dyrking av idoler og kjendiser, at barn i dag ofte forventer kontinuerlig å være i sentrum for omgivelsenes fulle oppmerksomhet og hele tiden bli sett.

Denne mora uttrykte videre en bekymring for en utvikling der idealene i for stor grad er knyttet til det hun mente kunne være urealistiske forventninger om personlig rikdom og suksess.

Denne historien illustrerer både fascinasjon og bekymring for barnets suverene framtidvisjon. Den illustrerer også noen kulturelle kjennetegn som medieres, ikke bare til barnegenerasjonen i vår del av verden, men også til resten av befolkningen. Barns møte med internettet gir dem på nye måter innblikk i en mangfoldig verden, der fenomener som fattigdom, sult, krig og overgrep presenteres parallelt med suksesshistorier om popkulturens helter og heltinner, tilbud og oppfordringer om å finne seg selv, leke seg, endre profiler, kommunisere og få venner, gi øyeblikksbilder og opplevelser gjennom sosiale medier som *snap chat* og *instagram*. Barn forholder seg i økende grad til nye *tekster* i internett-landskapet og dermed også til nye muligheter for lek, impulser, relasjonsbygging og – de blir mål for pågående markedsføringsstrategier. Spill-sider på nettet som for eksempel *Minecraft*¹ representerer for store deler av barnebefolkningen i vår del av verden innlemmelse i et lekeunivers som for mange av oss voksne er ukjent. Barn leker her med Lego, men i en virtuell verden. I takt med at mediert kunnskap, opplevelser og markedsføring i økende grad rettes mot den enkelte forbruker, øker også forventningen om individuelle valg, gjerne uttrykt gjennom personlig profil, stil, verdier og kommunikasjonsmåter (Tingstad 2010). Gjennom for eksempel sosiale medier, posisjoneres barn på andre måter enn før; de er både subjekter og objekter i nye former for selvpresentasjon. Skillelinjene mellom kultur, forstått som *kulturprodukt*, og kultur forstått som *hverdagslivspraksis* (verdier, normer osv.) er ikke umiddelbart innlysende

(Gullestad 1989). Disse nye mulighetene inspirerer barn og unge mennesker til en subjektposisjonering samtidig som de også er objekter for andres oppmerksomhet, bifall, applaus, men også kritikk, ironi, mobbing og sjikane. Ulike idealer og normer lever side om side.

Som jeg skal argumentere for senere i denne artikkelen, rommer dette feltet, altså gjenstandsfeltet for den interdisiplinære barnekulturforskningen, en ikke ubetydelig ambivalens og tvetydighet. Dette knytter seg til hvilken posisjon og status barn gis i ulike kontekster og hvordan vi som forskere forholder oss til begreper og perspektiver.

BIN-konferansen høsten 2014 hadde som overordnet tema og spørsmål hvordan vi kan definere barnekulturforskningen som et interdisiplinært vitenskapelig emne, hva som kjennetegner dens ontologi, epistemologi og metodologi og hvilke akademiske utfordringer vi finner. Denne artikkelen forsøker å svare på noen av disse spørsmålene ved å argumentere for at vi som forsker på barn, barndom, barnekultur, barns kultur, barns egen kultur, hva vi nå hver især måtte forstå med disse ulike begrepene, bør se kritisk på hvordan vi posisjonere barn i forskningen, og i verden. Hvilke ideer om barns væren i verden er det som er med og styrer hva vi ser og ønsker å se? Hva velger vi å studere, hva velger vi bort og hvorfor? Hvilke akademiske tradisjoner og læreremestere står vi på skuldrene til?

Mitt akademiske blikk er fra barndom- og medieforskning, forbruksforskning og pedagogikk. Hovedfokus i artikkelen er en argumentasjon for at vi bør utvikle en mer dynamisk teoretisering. I dette ligger en oppfordring til oss selv om å gå videre fra det emansipatoriske imperativ som har gitt den nødvendige energi til å tale barnets sak mot en vegg av reduksjonistisk, essensialistisk og universaliserende forskning, ikke

sjelden utgått fra et pedagogisk-psykologisk utviklingsparadigme (Juncker 1998). Men en trenger ikke gå lenger enn til deler av den sosiale barne- og barndomsforskningen, som på mange vis representerer det teoretiske fundamentet i de siste 35 årenes barneforskning, for å se at det kan være lett å forbli i begrensede dikotomier og polariseringer (kompetent/inkompetent, resilient/sårbar, aktiv/passiv osv). Disse kan fungere like reduksjonistisk, essensialistisk og universaliserende som den forskningen en gjennom en årrekke har vært med å kritisere. Verden endrer seg. Betingelsene for menneskenes liv og barns oppvekst endrer seg. Vi kan som forskere risikere å forbli i en statisk tilstand der de akademiske brillene, heller enn å hjelpe oss å se, i begrepet teori's opprinnelige betydning, skygger for mulighetene for å se og forstå. Historisk var det nødvendig å argumentere for barns rett til å bli anerkjent som subjekter i sine egne liv. I mange sammenhenger vil det vil fortsatt være nødvendig å holde denne fanen høyt. Men samtidig er det, etter min oppfatning, også nødvendig at vi nærmer oss en epistemologi der vi tar konsekvensen av en ikke ubetydelig og akademisk underbygget kritikk gjennom en årrekke mot ensidig å fokusere på barns kompetanse og autonomi. Hvis vi ikke gjør det, risikerer vi å svikte en viktig samfunnsoppgave som ligger i det å forske på barn, barndom og kultur fra ulike ståsteder og perspektiver.

Ved å se nærmere på noen utvalgte akademiske tekster, i hovedsak nord-europeiske og anglo-amerikanske, som spenner over en periode på omtrent 25 år, er det et mål med denne artikkelen å fremheve noen viktige diskusjoner om hvordan barn er blitt posisjonert i forskningen innenfor vårt felt. Ytterpunktene i forståelsen og begrepsliggjørelsen av barndom og barnekultur kan,

litt forenklet sagt, ha beveget seg langs aksene *the tribal child* og *the social structural child* (James m.fl. 1998: 206). Den første kategorien forstås, så vel politisk som analytisk, i lys av barnets forskjellighet fra voksne og barnets autonomi og *agency over structure*. Kjernen i det andre perspektivet er å se barndom som en konstant komponent i alle sosiale strukturer, uavhengig av tid og sted. (Diskusjoner i forbindelse med BIN-Norden-konferanser kan en lese mer om i Ekrem m.fl. 2001 og Juncker 2013.)

Tør vi la oss utfordre eller er vi fastlåste i en ontologi og epistemologi som tviholder på perspektiver på barn og unge som stabile enheter; perspektiver som passer inn i forskerens verdensbilde og kan virke begrensende mer enn nyskapende og kreative? Roterer vi innenfor vårt snevre paradigme?

Denne artikkelen anser det som en slags nødvendighet at vi må leve med tvetydigheter, men med et epistemologisk imperativ som går ut på at det ene eller det andre perspektivet ikke trenger å representere den eneste alternative forskningstilnærming. Et fundamentalt perspektiv er, uansett om en kaller forskningen barneforskning, barnekulturforskning eller barndomsforskning, at studiene en gjør, på en eller annen måte også er studier av det samfunnet en lever i, ikke noe som kan ses uavhengig av det (Lee 2001; Alanen 1992, 1999, 2014).

Stabile og fleksible posisjoneringer

En kritikk som er reist mot så vel barndomssosiologi og kulturstudier som pedagogisk forskning er at barns kultur i stor

grad er neglisjert som forskningstema (Buckingham 2000; Mitchell og Reid-Walsh 2002; Drotner 2005; Tingstad 2006; Buckingham og Tingstad 2010). Om forbruksforskning gjelder en lignende kritikk om at barn i stor grad har vært fraværende (Cook 2005, 2013). Når det gjelder samfunnsvitenskapelig barndomsforskning, hevdet Hengst i 2000 at det ikke var utviklet en begrepsmessig forståelse av barns kultur. Han påpeker i sin analyse tre hovedgrunner til dette. For det første mener han dette henger sammen med at forholdet mellom sosial struktur, samfunnsmessige endringer og agentskap (*agency*) enten blir diskutert *for lite* eller *altfor abstrakt* i eksisterende studier. En annen grunn er at spesielt etnografiske studier i stor grad har fokusert på barn som aktive subjekter og dermed i mindre grad på sosiale strukturer. Videre blir ofte barns verden betraktet atskilt fra voksnes verden ved at de rammes inn og analyseres som spesielle jevnalderkulturer som befinner seg i en slags mikrokosmos som lekeplasser, gater, skolegårder, i klikker og klubber. Sjelden, mener Hengst, blir det trukket forbindelseslinjer mellom de kulturelle prosessene som er lokalisert innenfor disse stedene til de mer omfattende samfunnsmessige kontekstene. En lignende kritikk som den Hengst her presenterer, ble på dette tidspunktet reist fra flere hold (Mouritsen og Qvortrup 2002; Gulløv 2003; Kjørholt 2004a). Kjørholt understreker for eksempel at posisjoneringen av barn er nært forbundet med forestillingene om hva som oppfattes som en god barndom. I Norge forstås dette gjerne som en barndom helt forskjellig fra og uavhengig av voksendom (*adulthood*). Ideen om at barndommen er truet av voksenkontroll og innblanding representerer en sterk posisjon i diskurser om barndom i det norske samfunnet, hevder

hun. Selv om det å se barn i nye posisjoner som aktive deltagere i offentligheten kan ha en frigjørende side, advarer Kjørholt (2004b) mot faren for å vektlegge barns *agency* i den grad at vi overser hvordan deres identiteter på komplekse og dynamiske måter henger sammen med voksendom i en bredere kulturell kontekst. Det kan dermed være en fare for å *essensialisere* barns kultur med romantiske begreper om autentiske barnefelleskap, hevder hun. I dette ligger også en fare for å romantisere lek. Lek kan, sier Kjørholt, betraktes som et ideologisk begrep som fungerer som et *symbolsk gjerde* som definerer barndom og voksendom som atskilte livsverdener mer enn å representere et teoretisk verktøy for å undersøke barns sosiale praksiser. En konsekvens av dette kan være at forskjeller barn imellom blir tonet ned. Forskningen, som gjerne er forankret i vestlige studier av barn og barndom, kan ut fra en slik essensialiserende tenkemåte bidra til å befeste og rekonstruere barn i en aldersrelatert sosial orden, atskilt i stedet for integrert i en inter-generasjonell sosial struktur. Begrepet *playing citizenship* indikerer en risiko for at barn blir definert inn i posisjoner der voksne lar dem leke at de er integrert del av samfunnet med autonomi, men der voksne likevel har hovedregien (Kjørholt 2003: 214). Slike tenkemåter kan bidra til å opprettholde universaliserende forestillinger om barn og barndom, og dermed også en reduksjonistisk polarisering av barn som enten kompetente eller inkompetente vesener, på siden av samfunnet, på vent. Denne stabile posisjoneringen av barn forutsetter som nevnt en tilsvarende posisjonering av voksne i en stabil voksendom.

Det er her viktig å presisere at forskere som har sitt faglige interessefelt og tilknytning til en estetisk disiplin, være seg for

eksempel litteratur og musikk, meget gjerne bør kunne fordype seg i mikrostudier dersom de ønsker det. Mikrostudier vil gi verdifulle bidrag til forskningen, men de bør ikke være den eneste innfallsvinkelen (Alanen 2014). Det er avgjørende for nye generasjoner forskere, uansett tema, forskningsinteresse og disiplintilhørighet, å ha med seg faghistorien til barnekulturforskningen i den akademiske bagasjen, ikke for å være styrt av den, men for å vite hvem man til enhver tid står på skuldrene til og hvilke strukturelle prosesser man influeres av. Ikke alle estetiske disiplinstudier i barnekulturforskningen er heller strengt tatt kun mikrostudier. Et avgjørende spørsmål er i denne sammenhengen hvorvidt vi som forskere innenfor et relativt marginalt felt, kan dra nytte av hverandres perspektiver og analyser. Tør vi la oss utfordre eller er vi fastlåste i en ontologi og epistemologi som tviholder på perspektiver på barn og unge som stabile enheter; perspektiver som passer inn i forskerens verdensbilde og kan virke begrensende mer enn nyskapende og kreative? Roterer vi innenfor vårt snevre paradigme? For å bruke Kuhns begrep (Kuhn 1962). Hvordan vurderer vi for eksempel anvendelsen av Lee's (2001) og Kampmann's (2003) analyser om at den fleksible og destabiliserte voksne har erstattet tidligere forestillinger om den stabile voksne? Er dette noe som bør ha noe med barnekulturforskningen å gjøre? Forfatteren mener at det absolutt bør ha det. *Destabiliseringen* av voksendom har konsekvenser for foreldres autoritet over barn, og dermed også både for hvordan barndom leves og forstås. Lee sier det slik:

As long as tradition and reproduction of roles was more important than choice, flexibility and negotiation in shaping the family, then adults, simply by virtue of

having greater experience of the past than their children, could enjoy the status of *experts* on how to live (Lee 2001: 19).

Denne destabiliseringen av voksendom, og dermed også på sett og vis demokratiseringen av barndom har paralleller tilbake til det gamle Hellas og til boktrykkerkunsten, der kontrollen med viten og kunnskap ble forstyrret av demokratiserende prosesser. Lenge før noen andre teoretiserte Marianne Gullestad noe av dette når det gjelder barndom. Mer enn *lydighet* til foreldregenerasjonen, som var et ideal i tidligere tider, er *forhandlinger* de siste tiårene blitt en fremtredende verdinorm i den kulturelle overføringen mellom generasjonene, hevdet hun på midten av 1990-tallet (1996). 20 år senere kan en for eksempel i forbruksforskningen se at barn i de mer velstående samfunn, ikke bare kan fremstå som gode forhandlere, men også som premissleverandører og beslutningstakere for sine familiers innkjøp (Buckingham og Tingstad 2010). Dette kan gi inntrykk av at barn har ervervet en subjektposisjon, innflytelse og makt som er annerledes enn i tidligere tider. Dette bildet kompliseres og nyanseres imidlertid dersom en studerer hvordan barns lek og hverdagsliv organiseres og struktureres, og styres av voksne.

A number of studies have shown that children tend to be set aside in places separated from the rest of the society – homes or various institutions – where their incorporation is closely supervised by adults (Olwig og Gulløv 2003: 2).

Heri ligger mye av tvetydigheten som ofte viser seg både i kulturprodukter som er ment for barn, i politikkdokumenter som regulerer barns liv, og i forskning. Kamp-

mann viser for eksempel til FN's barnekonvensjon og at barn gjennom den, for første gang i historien (på konvensjonsplan) blir tildelt rettigheter som selvstendig interessegruppe, som "beings og i egen ret" (Kampmann 2003: 91). Han viser til den indre ambivalens i konvensjonen i og med at både voksne og barn er plassert i dobbeltroller: både som eksperter som vet og som uvitende som trenger hjelp. Som allerede nevnt, har rettsliggjøringen et frigjørende element. Ikke så rent lite heller. Samtidig kan en risikere at det samfunnsmessige ansvaret voksne faktisk har for å være forbilder for barn, gi dem kunnskaper, holdninger, verdier, moral, etikk, tillit osv, blir pulverisert. De kan miste tilliten til eller overlate den generasjonelle kulturelle overføringen til deler av samfunnet som har en kommersiell interesse i barns identitetsbygging. Når begrepet *oppdragelse* i den norske rammeplanen for barnehager er erstattet med *danning*, er det nærliggende å lese denne språklige endringen inn i den samme tendensen.

Statiske og dynamiske forståelser

Kritikken mot barnekulturbegrepet som blant annet er blitt reist innenfor antropologi, går i korthet ut på at de siste årenes interesse for og bestrebelser i retning av å gi barn en stemme i forskningen har rettet seg for mye mot særpreg og forskjeller. Barndom risikerer på denne måten å tribaliseres og gjøres til gjenstand for *eksotisering*, hevder Gulløv i artikkelen "Et antropologisk blikk på børnekultur" (2003). Det hevdes å ha oppstått et forskningsskapt bilde av barns spesielle karakter på bekostning av å se barn som en integrert del av samfunnsstrukturen. Et hovedargument i denne kritikken er at et kulturbegrep som

ikke kobler sammen tekst og kontekst som integrerende dimensjoner risikerer å føre til en statisk forskningstilnærming i motsetning til forskning som forstår kontinuitet og forandring som dynamiske og komplekse prosesser. Forestillinger om det aktive, autonome og kompetente barnet kan dermed opphøyes til å representere en *generalisert idé* om et universelt barn og dermed bety en ny form for naturalisme. En slik idé tar utgangspunkt i en klassisk kulturforståelse som oppfatter kultur som en overindividuell enhet, eller som avgrensede enheter som gjennom utforskning kan bindes sammen til et bilde av den samlede kultur (Gulløv 2003). Gulløv kritiserer dermed Geertz' dictum om at kultur er et felles symbolsystem som gir kulturbærerne en modell av verden og en modell for hvordan man skal oppføre seg i den. Kritikken handler om at kultur og utvikling blir brukt som forklaringsmodeller for menneskelig handling løsrevet fra de sosiale betingelsene mennesker lever i og en form for determinisme som gir inntrykk av en stabil verden som kan beskrives løsrevet fra de sosiale strukturene som fører til enten forandringer eller opprettholdelse.

Herring (2008) presenterer en lignende kritikk som den Gulløv tilbyr. I internettforskningen, som hun skriver om, er fokus gjerne på digitale forskjeller mellom generasjonene. De "unge" presenteres som mer kompetente til å ta i bruk de nye teknologiene enn de som ble født før nettet ble tilgjengelig. Så vel mediekommentatorer som forskere tolker ofte nye teknologier og unges praksiser i normative og moralske termer, *en prosess som innskriver de unge som "de andre"*. Men det er de voksne som skaper, regulerer og profiterer økonomisk på unge menneskers bruk av medieteknologier (noe som i stor grad også gjelder andre kulturprodukter for barn og ungdom).

Fra den voksne og normative posisjonen, er det kort vei til å eksotisere de unge teknologibrukerne. Herring argumenterer for et paradigmeskifte i medieforskningen, der en demper eksotiseringen ved å flytte fokus fra fascinasjonen for teknologiene til et fokus på de unge selv og det de faktisk gjør som mediebrukere. Dette har metodologiske implikasjoner, sier hun, både i forhold til hvordan forskningen kan gjøres og hvordan en tolker sine funn. Hun argumenterer, slik flere gjør, for kontekstualiserte tolkninger.

Forestillinger om det aktive, autonome og kompetente barnet kan dermed opphøyes til å representere en generalisert idé om et universelt barn og dermed bety en ny form for naturalisme

En risiko hvis en ikke følger et slikt råd er at forskningen blir stående på stedet hvil mellom dikotomiene, polariseringen, tvetydigheten og ambivalensen, og ikke får utviklet en teoretisering basert på grundige og kritiske studier som reflekterer så vel agenskap som de omkringliggende samfunnsmessige strukturer. Dette har gitt seg uttrykk i det Livingstone (2000) beskriver som et ønske fra forskere om å motbevise moralske panikker eller teknologisk determinisme:

Our starting point is often not theoretical but rather the desire to contradict public moral panics or to counter the technological (or sometimes, economic) determinism of inventors and policymakers. Certainly, I observe that much media research relating to children and young people often starts – sometimes with considerable frustration – with a repudi-

ation of public anxieties or moral panics surrounding the issue. And similarly today, much work on new media begins by critiquing the technological determinist hype accompanying the introduction of these media. While such a repudiation or critique is often justified, it both distracts us from the careful construction of a theoretical starting point and leads us to underplay, or even reject, the valid expectation upon academic researchers that we should address issues of public concern (Livingstone 2000: 9).

Ifølge Livingstone and Bovill (1999) har mye av barnemedieforskningen handlet om å motbevise og avvise offentlige bekymringer og teknologisk determinisme. Den innebygde logikken kan se ut til å insistere på, for å si det enkelt, at mediene ikke påvirker. Selv om en slik avvisning og kritikk ofte kan rettferdiggjøres, mener Livingstone at denne posisjonen tar oppmerksomheten bort fra å finne et teoretisk utgangspunkt. Den får dessuten forskerne til å avvise en høyst forståelig forventning fra publikum, nemlig om å ta den offentlige bekymringen på alvor. Buckingham (2000) presenterer en tilsvarende kritikk. Ved utelukkende å se barn som et aktivt og kompetent publikum kan vi risikere å se dem som mer kompetente enn de egentlig er, sier han. Han mener enkelte forskere har sett det som viktig å bevise at barn ikke blir påvirket av det de for eksempel ser på TV. I siste instans kan dette bety en legitimering av medieindustrien. Denne typen forskning kan risikere å ta i bruk en forenklet "barnesentret" tilnærming som er *ute etter å feire det mediekloke barnet* og bevise at barn ikke er så dumme og passive som de ofte blir betraktet som. Ideen om det aktive mediebarnt kan da lett bli et tomt slagord, hevder Buckingham.

Denne tenkemåten har fått influere perspektivering i mye av forskningen til tross for at de akademiske ambisjonene våre kan ha vært tuftet på kritisk tenkning, emansipatorisk grunnsyn fundamentert med en fot innenfor så vel empowerment (myndiggjøring) – og rettighetstenkning. Drotner (2005) argumenterer med at studier av en mediebarndom i et komplekst samfunn krever samarbeid mellom forskere fra mange fag og disipliner. Buckingham og Tingstad (2010) påpeker polariseringen og argumenterer for å gå bak dikotomiene for å utvikle en mer nyansert og kompleks forskning. Men hva vil dette si? Hva er det vi utfordres til gjennom en slik oppfordring?

Mest av alt viser denne oppfordringen nødvendigheten av kontinuerlig å holde levende en debatt om ontologi og epistemologi, hva vi legger i barns kultur og hvilke analytiske begreper vi bruker for å forstå de kulturelle uttrykksformene og barns lek, aktiviteter og posisjon. Hvor kommer begrepene vi bruker fra og hvorfor bruker vi dem? Som det blir understreket i boken *Børnekultur – et begrep i bevegelse* (Tuft m.fl. 2003), er det fortsatt viktig å diskutere både hva vi forstår med begrepet barnekultur og hva barnekulturforskning "er for en størrelse" (op.cit: 7). Men dette er ingen størrelse som er gitt en gang for alle. Et sentralt spørsmål og et refleksivt imperativ i slike debatter er, etter min oppfatning, å innkretse et begrep om barndom og kultur som er vidt nok til å dekke mangfold, kompleksitet og endring i barns ulike barndommer i en foranderlig verden samtidig som det er spesifikt nok til å gi mening som teoretisk og empirisk redskap for å utforske, forstå og formidle tydelig hva vi som forskere, også med ulike perspektiver, legger i begrepet barnekultur i dag. Gulløv (2003) reiser spørsmålet om det kan hende er nødvendig å drøfte hvorvidt vi

trenger et barnekulturbegrep og eventuelt til hva. Kultur forstås her i et antropologisk perspektiv som Gulløv formulerer det, ikke som "noget givet eller entydig, men noget der konstrueres, vedligeholdes, reproduceres eller fornægtes, og det er disse sociale prosesser, hvori viden og betydning skapes eller overføres, som er kulturanalysernes genstandsfelt – for tiden" (Gulløv 2003: 37). Én forståelse av denne formuleringen er at ved å opprettholde begrepet barnekultur, risikerer vi å marginalisere og tribalisere kultur for barn dersom vi ikke inkluderer de sosiale prosessene der viten og betydning skapes eller overføres.

I forsøket på å gå bak dikotomiene og de polariserte forestillingene om barn, barndom og barns mediebruk, kan det teoretiske fokuset flyttes over på et ontologisk og epistemologisk utgangspunkt som posisjonerer barn som både *human beings* og *humans in the becoming* (Qvortrup 1991). Dette innebærer en forståelse som tar høyde for at barn, slik som voksne mennesker, også posisjoneres både som subjekter og objekter i samfunnsmaskineriet, dog med mindre livserfaring enn voksne har. Mest av alt betyr denne posisjonen at en er forsiktig med å definere og karakterisere barn som noe bestemt og med fastlåste kjennetegn fordi de er barn (Strandell 2002), men betrakter barn som like ulike som voksne, men med det forbehold at de har levd kortere tid. For å forstå mangfoldet og mulighetene for ulike tolkninger, kan tverrfaglige perspektiver virke forløsende. Men det er ikke nødvendigvis tilstrekkelig. Igjen er den teoretiske tilnærmingen sentral. Videre er teknologi og medier eksempler.

I tilknytning til nye teknologier, er det et kjent fenomen at det har vært knyttet betydelig bekymring til hvordan de påvirker barn. Vi så dette allerede innledningsvis i

denne artikkelen. Drottners oppfordring til tverrfaglighet er i tråd med Hutchby og Ellis (2001), som diskuterer tendensene til å fokusere på representasjoner av teknologiske artefakter innenfor spesifikke diskursive kontekster på bekostning av mer empirisk fokus på artefaktenes materialitet i sammenhenger med sosial interaksjon. Med andre ord innebærer dette at betydningen av teknologi ikke ligger i hva den *er*, heller ikke hva den *gjør*, men hva den kan bidra til "as it mediates the relationship between its users and other individuals" (2001: 3). Det viktige spørsmålet er altså ikke, ifølge Hutchby og Ellis, hvordan bruk av teknologi påvirker barndom, men heller formen og resultatene av spesifikke og situerte møter mellom barn og teknologier. Hvordan interagerer barn med de mulighetene teknologiene tilbyr? Hvordan hemmer de interaksjoner? Hvordan er de sammensatte settene med relasjoner med på indirekte å forme vår forståelse av barn og de teknologiske systemene? Slike spørsmål åpner opp for det Grint og Wolgar (1997) kaller et *anti-essensialistisk* perspektiv som innebærer at teknologiske artefakter ikke kan sies å ha noen iboende egenskaper per se. Det er snarere det fortolkende arbeidet som brukerne gjør i møte med teknologiene som etablerer hva disse artefaktene *er*. Med positivismekritikken, med den etnografiske vendingen i forskningen, med fenomenologien og med sosialkonstruktivismen, for å nevne betydningsfulle endringer i vitenskapshistorien, ble et sentralt perspektiv innenfor medieforskningen, for å ta et område, å se etter hva mediebrukeren gjorde med mediet i stedet for det som i effektforskningen handlet om å se etter hva mediet gjorde med mediebrukeren. Dette ble nærmest et vitenskapsteoretisk imperativ som man ikke stilte spørsmål ved.

Ontologisk og epistemologisk ambivalens

I sin ytterste konsekvens, kan imidlertid et slikt perspektiv ha potensiale til å være vel så essensialistisk som de perspektivene som kritiseres. Selv om det er mediebrukernes fortolkninger som er det interessante, kan en helt enkelt risikere å se bort fra at teknologiene og deres innhold har noen som helst betydning og at de fortolkningsrammene og forutsetningene den enkelte bruker har til å tolke og forstå, bety noe. En kan dermed idealisere forestillingen om det kompetente og autonome barnet. Det bør ikke herske noen tvil om at kritikken mot psykologiens og sosiologiens ontologiske og epistemologiske posisjon var betimelig og nødvendig da det som ble kalt det nye barndomsparadigmet begynte å ta form fra begynnelsen av 1980-tallet. Poengteringen av at barn ikke bare blir skapt av samfunnet rundt dem, men er med og skaper det (Prout 2000) var avgjørende for en ny vending i forskningen. Men som en av gründerne selv uttrykte det: dette var bare begynnelsen og ikke ment å være noen bibel for kommende generasjoner barne- og barndomsforskere (Rogers og Tingstad 2004). Et av de viktige prinsippene innenfor denne forskningen har vært å understreke betydningen av å la barns stemmer komme til orde i saker som angår dem (James m.fl. 1998). Dette vil fortsatt være et viktig prinsipp, men *barns stemmer* er ikke nødvendigvis noe som hverken er mer sant eller noe som pr definisjon trenger å stå i motsetning til voksnes stemmer. Det kan være en fare for at en som forsker overser en viss grad av *sentimentalisering* og, som allerede nevnt, *eksotisering av barndom* (Zelizer 1994). En må ikke glemme at i et konstruksjonistisk perspektiv er barns stemmer også en sosial konstruksjon: ut-

trykk som er skapt i en sosial og kulturell kontekst, med et formål og ofte med en ikke ubetydelig grad av tvetydighet.

I artikkelen "The Ambiguity of the Child's 'Voice' in Social Research" (2007) tematiserer, Komulainen tvetydigheten som kommer til syne når man omtaler barnets stemme i samfunnsforskning. Selv om hun verdsetter oppfordringer om å lytte til barns stemmer i saker som vedrører dem, advarer hun mot en ukritisk og forenklet bruk av begrepet, som om "stemme" liksom skulle være en slags eiendom – noe en har, og ikke noe som blir skapt i et dynamisk samspill i menneskelig kommunikasjon og interaksjon som er både kompleks og kontekststøttet. Uansett hvilken rolle barns kommunikasjon spiller i møtene med forskeren, er den konstruert og tolket av en voksen. På grunn av dette mener Komulainen at forskere ikke bør påtvinge barn en "stemme", men heller ha en refleksiv tilnærming til hva ideen om en "stemme" kan omfatte. Hun foreslår gjensidighet og *multivoicedness* som alternativ til en enhetlig og atomistisk forståelse av et individs stemme. Teoretisk begrunner hun dette standpunktet ved hjelp av Bakhtin som hevder at "'voices' are processes rather than locations" (2007: 23) og at "stemmer" aldri eksisterer i sosial isolasjon.

Barn, akkurat som voksne, lever sine liv innenfor *sosiale strukturer*. Dette er et begrep som kan defineres på mange måter, men felles for mange av de sosiologiske definisjonene er at de understreker regelmessige mønstre for interaksjon, ofte i form av den sosiale organiseringen, for eksempel grupper eller samling av mennesker som interagerer på grunnlag av noe spesifikt som deles (Lareau 2011). Som Lareau (op cit: 15) hevder, barn vokser opp "within a broad, highly stratified social system", og det er på høy tid at dette blir en del av teoretiseringen av barndom og

barnekulturforskningen. En utfordring er imidlertid på den ene siden, privatiseringen av barndom, barns plass i familien, deres status som borgere under opplæring og forestillinger om barndommens uskyld – og på den andre siden, og i tråd med det strukturelle perspektivet innenfor barndomsforskningen, referert til tidligere (James m.fl. 1998), politiske initiativ for å bringe barn nærmere en form for *politisk inkludering* (Wyness m.fl. 2004). I artikkelen "Childhood, politics and ambiguity: Towards an agenda for children's political inclusion", argumenterer forfatterne med at politisk inkludering karakteriseres av tvetydighet nettopp ved at barn posisjoneres parallelt som "social agents and social dependants" (op cit: 83). Dette skjer parallelt med at barn er på den politiske dagsorden som aldri før.

Nations are investing in educational and moral futures and moral concerns abound with issues of protection, rights and citizenship in relation to the young. It is all too easy to become embroiled in the urgent hyperbole of paedophilia, child abuse, child pornography, childhood criminality or even the perpetual party political battle ground of educational standards: they are all "the" issues of today and appear to require an immediate answer, or at least an opinion (James m.fl. 1998: 197).

Selv om dette sitatet er hentet fra slutten på 1990-tallet, er det mye som tyder på at det fortsatt har relevans. Barndom blir ofte fremstilt som et moralsk prosjekt mer enn et politisk, analytisk og teoretisk prosjekt.

Konkluderende refleksjoner

Historien om jenta som ble spurt hva hun skulle bli når hun ble stor og måten hun

posisjonerte seg selv på, kan aktivere ulike forståelser i oss voksne. Denne artikkelen hadde som intensjon å argumentere for en mer dynamisk teoretisering innenfor barne-, barndoms- og barnekulturforskning. Bare ved å teoretisere rundt barndom som en sosial status i seg selv, er det mulig, ifølge James m. fl. (1998) å ivareta på en ansvarlig måte disse politikk-drevne kravene om forskning. Da kan det være mulig å gå bak dikotomiene, overskride ideologisk retorikk og utfordre barndommens tvetydige posisjon. Da kan kanskje spørsmålet bli, ikke hva som skiller barn og voksne, men hvordan vi kan tenke empirisk og teoretisk omkring forbindelsene og relasjonene. Olwig og Gulløv (2003) argumenterer for å undersøke relasjoner mellom mennesker i ulik alder og i forskjellige kulturelle settinger, noe som empirisk vil kunne syn-

liggjøre det generasjonelle perspektivet, som både Qvortrup (1994 m.fl. 1998) og Alanen (1992, 1999) lenge har argumentert for, samt det Lee (2001) understreker, *avhengigheten* mellom generasjonene. Ikke minst kan slike forskningstilnæringer vise *maktforhold* mellom voksne og barn og hvordan autoritet utøves i de institusjoner og fora barn lever sine liv (Devine 2003). Fokus på barndom som del av sosiale strukturer vil også kunne løfte fram hvilke deler av barneforskningens gjenstand man studerer: barn som *befolkning*, som *livsfase*, som *generasjon* og/eller som *relasjon* (Tiller 1989, 1991). Barnets marginale og tvetydige posisjon kan dermed synliggjøres, en forutsetning for å forstå og tilrettelegge barns liv og oppmuntre til å overskride tradisjonelle fag- og disiplingrenser i forskningen.

Note

¹ *Minecraft* er et dataspill, der spilleren utforsker og bygger ting i en enorm verden. Når spillet starter, genereres et landskap prosedyrisk, som betyr at hver verden er unik og kan utforskes nesten uendelig. Her finner man fjell, skoger, huler, hav, ørkener osv. Det en finner av materialer kan deretter brukes og kombineres for å lage verktøy, andre materialer og bygninger. Det kan ses på som en digital og ubegrenset versjon av Lego (Tingstad, kommende).

Referanser

- Alanen, L. 1992. Modern childhood? Exploring the "child question" in sociology. *Research Report 50*. University of Jyväskylä.
- Alanen, L. 1999. Childhood as a generational condition. Towards a relational theory of childhood. I: *Research in Childhood. Sociology, Culture and History. A Collection of Papers*. University of Southern Denmark Odense/Esbjerg: 11–29.
- Alanen, L. 2014. I: Smith, C. og S. Greene, red. *Key Thinkers in Childhood Studies*. UK: Policy Press: 17–27.
- Buckingham, D. 2000. *After the Death of Childhood. Growing up in the Age of Electronic Media*. Cambridge: Polity Press.
- Buckingham, D. og V. Tingstad, red. 2010. *Childhood and Consumer Culture*. London: Palgrave MacMillan.
- Cook, D. T. 2005. Children in and of commercial culture. Introduction. *Childhood*. Special Issue 12(2): 155–160.
- Cook, D. T. 2013. Taking exception with the child consumer. *Childhood* 20(4): 423–428.

- Devine, D. 2003. *Children, Power and Schooling. How Childhood is Structured in the Primary School*. UK: Trentham Books.
- Drotner, K. 2005. Mediatized childhoods: Discourses, dilemmas and directions. I: J. Qvortrup, red. *Studies in Modern Childhood. Society, Agency, Culture*. NY: Palgrave.
- Ekrem, C., V. Tingstad og H. Johnsen. 2001. BIN-Norden. En historisk och kulturell kontekstualisering. *Tidsskrift for Børne- & Ungdomskultur* 43. At forske i en bevægelig verden. Refleksivitet i børnekulturforskningen.
- Grint, K. og S. Wolgar. 1997. *The Machine at Work*. Cambridge: Polity Press.
- Gullestad, M. 1989. *Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. 1996. From obedience to negotiation: Dilemmas in the transmission of values between the generations in Norway. *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 2 (1): 25–42.
- Gulløv, E. 2003. Et antropologisk blik på børnekultur. I: Tufte, B., J. Kampmann og M. Hassel, red. *Børnekultur – et begreb i bevægelse*. København: Akademisk forlag: 25–42.
- Hengst, H. 2000. Agency, change and social structure: children's culture(s) in societies of late modernity. I: *Research in Childhood. Sociology, Culture and History. A Collection of Papers*. Odense: University of Southern Denmark Odense/Esbjerg: 231–250.
- Herring, S. C. 2008. Questioning the generational divide: technological exoticism and adult constructions of online youth identity. I: Buckingham, D., red. *Youth, Identity and Digital Media*. The J. D. and C. T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press: 71–92.
- Hutchby, I. og J. Moran-Ellis. 2001. *Children, Technology and Culture. The Impacts of Technologies in Children's Everyday Lives*. Routledge: London.
- James, A., C. Jenks og A. Prout. 1998. *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Juncker, B. 1998. *Når barndom bliver kultur. Om børnekulturel æstetik*. København: Forum.
- Juncker, B. 2013. *Børn & kultur i Norden*. Nordiske forskningsperspektiver i dialog. København: Scandinavia Book AS.
- Kampmann, J. 2003. Udviklingen af et børnekulturelt pædagogisk blik. I: Tufte, Birgitte, J. Kampmann og M. Hassel. *Børnekultur – et begreb i bevægelse*. København: Akademisk forlag: 86–98.
- Kjørholt, A. T. 2003. "Imagined communities": the local community as a place for "children's culture" and social participation in Norway. I: Olwig, K. F. og E. Gulløv, red. *Children's Places. Cross-cultural Perspectives*. London: Routledge: 197–217.
- Kjørholt, A. T. 2004a. *Childhood as a Social and Symbolic Space: Discourses on Children as Social Participants in Society*. Doktorgradsavhandling. Trondheim: NTNU.
- Kjørholt, A. T. 2004b. To what extent can childhood be thought about independently of adulthood? Upblisert prøveforelesning. Trondheim: NTNU.
- Komulainen, S. 2007. The ambiguity of the child's "voice" in social research. *Childhood* 14(1): 11–29.
- Kuhn, T. 1962. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: Chicago University Press.
- Lareau, A. 2011. *Unequal Childhoods: Class, Race and Family Life*. Berkeley: University of California Press.
- Lee, N. 2001. *Childhood and Society. Growing up in an Age of Uncertainty*. Buckingham and Philadelphia: Open University Press.
- Livingstone, S. og M. Bovill. 1999. *Young People – New Media. Report of the Research Project Children, Young People and the Changing Media Environment*. London: London School of Economics and Political Science.
- Livingstone, S. 2000. On the cutting edge, or otherwise, of media and communication research. *Nordicom Information* 22(2):7–13.

- Mitchell, C. og J. Reid-Walsh. 2002. *Researching Children's popular Culture. The Cultural Spaces of Childhood*. London and New York: Routledge.
- Mouritsen, F. og J. Qvortrup, red. 2002. *Childhood and Children's Culture*. Odense: University Press of Southern Denmark.
- Olwig, K. F. og E. Gulløv. 2003. Towards an anthropology of children and place. I: Olwig, K.F. og E.Gulløv, red. *Children's Places. Cross-cultural Perspectives*. London: Routledge: 1–21.
- Prout, A. 2000. Children's participation: control and self-realisation in British later modernity. *Children and Society* 14(4): 304–315.
- Qvortrup, J. 1991. Childhood as a social phenomenon – An introduction to a series of national reports. *Eurosociology* 36: 1–43.
- Qvortrup, J., M. Bardy, G. Sgritta og H. Wintersberger, red. 1994. *Childhood Matters: Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot: Avebury.
- Qvortrup, J. 1998. Barndom er også et samfundsanliggende. *Barn* 1: 64–75.
- Rogers, B. og V. Tingstad. 2004. En dynamisk og grensesprengende pionér i barndomsforskningen. Intervju med Chris Jenks. *Barn* 2: 71–82.
- Strandell, H. 2002. On questions of representation in childhood ethnography. I: Cook, D. T., red. *Symbolic Childhood*: 17–35. New York: Peter Lang.
- Tiller, P. O. 1989. *Hverandre. En bok om barneforskning*. Oslo: Gyldendal.
- Tiller, P. O. 1991. Forskningens gjenstand som objekt. Om etikk, validitet og verdivalg. *Barn* 4: 7–20.
- Tingstad, V. 2006. *Barndom under lupen. Å vokse opp i en foranderlig mediekultur*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Tingstad, V. 2010. From chat in public to networked publics. Children's online communication and changing technologies. *Digital kompetanse – Nordic journal of digital literacy* 5(1): 22–37.
- Tingstad, V. (kommende). Concern and excitement – two sides of the same coin? Position and ambiguities in contemporary images of children's online gaming.
- Tufte, B., J. Kampmann og M. Hassel. 2003. *Børnekultur – et begreb i bevægelse*. København: Akademisk forlag.
- Wyness, M., L. Harrison og I. Buchanan. 2004. Childhood, politics and ambiguity: Towards an agenda for children's political inclusion. *Sociology* 38(1): 81–89.
- Zelizer, V. A. 1994. *Pricing the Priceless Child: the Changing Social Value of Children*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Vebjørng Tingstad er professor ved Norsk senter for barneforskning, Norges teknisk-vitenskapelige universitet (NTNU), Trondheim, Norge. Hun har vært tilknyttet senteret siden 1991, og vært daglig leder i perioder og redaktør av tidsskriftet *Barn* siden 2000. Forskningstema er barndom og nye medier. For tiden arbeider hun i et komparativt prosjekt med forskere fra Storbritannia og USA, og studerer barns lek i det virtuelle rom. Tingstad er høsten 2015 Visiting Scholar ved University of Berkeley, California, USA.

Vebjørng Tingstad, Norsk senter for barneforskning, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NO-7491 Trondheim, Norge. Email: vebjorg.tingstad@svt.ntnu.no